

НЕОБХІДНІСТЬ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МІСЦЕВИХ ЕЛІТ

Електоральній поведінці населення, електоральним цінностям та перевагам присвячені численні дослідження. Їх актуальність визначається соціальною ситуацією певних одиничних прикладів. Такі дослідження мають додаткову значимість у плані трансформації суспільної свідомості через обрання цінностей виборцями в їхньому волевиявленні.

На макрорівні зазвичай йдеться про вибори до органів найвищого представництва народовладдя – в Україні це Верховна Рада, Президент. Ті, хто претендують представляти народ у владних структурах найвищого, державного рівня, розглядаються в соціології як представники так званої національної еліти. Але є ще й рівень, що пов'язаний з місцевими органами влади, які теж комплектуються на основі виборів. Чи заслуговують ті, хто балотується до цих органів, на те, щоб іменуватися елітою – відповідно місцевою? І яких вони зусиль докладають до того, щоб бути обраними? Як збираються відпрацювати свою роль ці політичні актори?

Ознаки, за якими суб'єктів соціальних процесів можна віднести саме до *місцевих еліт*, є похідними від того, що в соціології окреслено як «вищий клас» у структурі суспільства. До вищого класу дослідники зараховують «роботодавців, керівників, топ-менеджерів; усіх, хто володіє виробничими потужностями чи контролює їх, має високий майновий ценз (багатство)».

Тут позначено матеріальну сторону спричинення того, що суб'єкт потрапляє до еліти. У постіндустріальному, інформаційному суспільстві зростає і нематеріальний чинник, пов'язаний із такими галузями як політика, культура, спорт, ЗМІ. Причетні до них, а також ті, хто посідає в цих сферах провідні місця, також заслуговують на те, щоб не тільки вважатися представниками еліти, але й бути ними в реальності.

Згідно з загальноприйнятою класифікацією, варто розрізняти продуктивну та правлячу еліти. До продуктивної еліти слід віднести представників нації, котрі створюють можливості її розвитку, хто становить інтелектуальний та виробничий потенціал суспільства. Продуктивна еліта покликана завжди діяти в позитивному контексті, вона творить суспільний достаток, забезпечує соціально-економічний розвиток.

Отже, з огляду на зазначене, попередньо можна підсумувати:

- ◆ поняття еліти виконує своєрідну теоретико-методологічну функцію, позначаючи провідну верству населення, що претендує на керівну роль у суспільних процесах;
- ◆ існує перманентна задача у дослідженні еліт, пов'язана із змістовними особливостями одиничних чи групових представників еліт, яка полягає у віднайдені критеріїв того, щоб, по-перше, сконструювати певний «клас» чи «вид» еліти; по-друге, віднести до нього одиничних представників; по-третє, усвідомлювати та враховувати процес входження до еліти та можливого виходу з неї одиничних представників;
- ◆ слід усвідомлювати те, що співвідношення еліти і реальної влади складає так само одвічну проблему, як і співвідношення лідерства і керівництва, що розробляється у суміжних наукових дисциплінах – соціальній психології, менеджменті, політології;
- ◆ завжди існуватиме проблема співвідношення та вилаштування стосунків еліти з громадою опікуваної території, які не тільки заслуговують на дослідження, але бувають такими, що заявляють про себе як гострі соціальні виклики, наприклад, напередодні соціальних потрясінь, заворушень аж до революцій;
- ◆ подібні задачі актуальні й у разі переносу проблематики на соціальний мезорівень – тобто, коли йдеться про місцеві еліти, а саме: критерії та процес входження до еліти; стосунки всередині еліти (конкуренція чи співробітництво тощо) та з рештою населення; їхні прояви у специфічних обставинах, зокрема, під час виборчого процесу.

Остання із зазначених задач постає як дослідницьке завдання підвищеної актуальності, оскільки в новітні часи наша держава проголошує курс на збільшення питомої ваги місцевого самоврядування в державному управлінні. Різні політичні сили декларують це у своїх програмних засадах різними словами та з певними наголосами чи формами вирішення, що пропонуються. Але навіть ті, хто робить це лише віддаючи данину політичній моді, все ж таки змушені позначати розвиток місцевого самоврядування як одну з цілей у своїй діяльності.

Таким чином, соціальна реальність полягає в тому, що роль місцевих еліт найближчим часом зростатиме, а процеси, в яких вони беруть участь (а часто ініціюють та спрямовують), набиратимуть значущості та підвищуватимуть свій вплив на життя населення.

Отже, у соціальній реальності держави, у якій тільки-но усталюються інститути демократичного суспільства, чіткіших обрисів набуває цілісний феномен – існування і діяльність (поведінка) місцевих еліт. Представники цих еліт заради продовження своєї діяльності

збільшують активність, нарощують вплив на електорат під час виборчого процесу. Тому й перед соціологічною наукою постає необхідність адекватного відображення цього, певним чином новітнього, феномену в теоретичній площині для отримання чіткого розуміння його сторін у статистиці та проявів – у динаміці; а також емпіричних досліджень в одиничних випадках, які визначаються особливостями соціальної ситуації – насамперед, виборчим процесом та тими диспозиціями, що складаються в середовищі місцевих еліт певних територій.

Реальна діяльність, у тому числі і політична, є більш масштабною і постійною. Інший прояв активності, який визначається, зокрема, В. Северинюком як «політична участь», є певним чином імітацією реальної діяльності, котра має на меті отримання голосів виборців; він констатує також переважання в політичній поведінці партій дій учасницького характеру – більшою мірою політико-поведінкових акцій, а не власне політичної діяльності – це стає особливо помітним під час виборчих кампаній. Дослідник стверджує, що для партій сам процес боротьби за голоси виборців – це більшою мірою їхня політична поведінка, аніж політична діяльність.

Ті самі міркування можна спрямувати і на прояви активності будь-яких інших суб'єктів, у тому числі – представників місцевих еліт.

Таким чином, постає суттєва різниця у проявах активності представників місцевих еліт під час виборчих кампаній та в інший час.

Отже, розгляд форм активності місцевих еліт потребує адекватних методологічних засобів, серед яких центральне місце має посісти діяльнісний підхід. Його можна розглядати як засіб окремонаукового методологічного рівня, зокрема – й соціологічного, а відтак – як проєкцію більш загальних засобів із загальнонаукового методологічного рівня.

Діяльнісний підхід припускає розуміння діяльності як форми активності суб'єкта, причому, цілеспрямованої та усвідомлюваної. Він базується на структурі діяльності.

З урахуванням процесуальності, а також просторово-часової локалізації діяльності, можна окреслити її структуру. Складниками в ній позначимо такі підсистеми: діючий *суб'єкт*; *об'єкт*, на який спрямована діяльність (або, у випадку суб'єкт-суб'єктної взаємодії, – *другий суб'єкт*); власне *процес* діяльності, спрямований від суб'єкта, котрий іноді трактується як *діяльність* у вузькому розумінні. Крім того, що процесуальність певним чином відображає факт існування усього в просторі і часі, отожд три означені компоненти містяться у просторово-часовому континіумі, що має виступати як рівноправний компонент в структурі діяльності; і цей компонент трактується іноді як *середовище* – природне чи соціальне.

Діяльнісний підхід виявляється продуктивним під час розгляду електоральних процесів. Завдяки йому можна доволі адекватно позначити складові цього феномену, користуючись окресленою вище структурою діяльності.

Визначальною особливістю електоральних розгортань є наявність двох *суб'єктів*, котрі можуть знаходитись між собою в певних стосунках – чи то консолідуватись, чи опонувати. Виборчий процес є двополюсним – з одного боку – електорат, а з іншого боку – ті хто балотуються, тобто представники політичної еліти певного рівня. Зазначимо, що в електоральних процесах, зокрема, на етапі передвиборчої кампанії, відбувається певна рольова переорієнтація в активності двох суб'єктів. Один з них – електорат, певним чином зберігає пасивність аж до моменту волевиявлення (голосування), натомість інший (потенційні обранці) не тільки підвищує свою активність, але й спрямовує її на першого суб'єкта, іноді сприймаючи його як об'єкт свого впливу.

Так само цікавим є і *процес* у структурі діяльності – тут він виглядає як такий, що здійснюється насамперед одним із суб'єктів – представниками еліт, і для його позначення доречніше застосувати термін «соціальне позиціонування».

Щодо середовища, то тут воно постає як поняття дещо в журналістському ключі – своєрідним «медіа-середовищем», оскільки суб'єкт здійснює свою комунікаційну активність опосередковано, через засоби масової інформації, так звану зовнішню рекламу і, у випадку застосування досить ефективного для місцевих виборів адресно-польового підходу, за допомогою роздаткового матеріалу.

Поєднання суб'єкту, проявів його активності як процесу та здійснення його у специфічному середовищі місцевого соціального рівня, формує, доволі цілісний об'єкт соціологічного дослідження, актуальність якого загострюється практично під час кожних виборів, а теоретично потребує чіткого розуміння на вищому рівні концептуальних узагальнень.

Отже, не викликає сумнівів актуальність дослідження таких теоретичних питань: критерії належності до еліти, класифікації еліт; практичні завдання щодо виявлення співвідношення представників еліти та політичної влади в державі; прояви активності еліт на будь-якому суспільному рівні, а також у контексті їхньої активізації під час виборчих кампаній.

Розробки, пов'язані з мезорівнем, тобто рівнем діяльності регіональних еліт, останнім часом дещо активізувались. Але, не зважаючи на те, що представницькі органи областей й обираються в контексті регіонального електорального процесу, їх можна віднести до

місцевого рівня з великою долею умовності, оскільки їхня роль більше комунікативна, посередницька між місцевою та центральною владами. Таким чином доречно виокреслити для місцевих політичних еліт додатковий рівень досліджень, визначений нами як субмезорівень. Оскільки в Україні проголошуються заклики до підвищення ролі місцевого самоврядування в державному устрої, додаткової актуальності набувають вивчення позиціонувань еліт нижчого порядку – рівня сільських, селищних рад та сіл. Цей найчисленніший елітарний прошарок визначимо як мінірівень. Така структуризація місцевих еліт по вертикалі значно полегшує і впорядковує дослідницький процес. Крім того, оскільки вивченню соціальної дії місцевих еліт традиційно з боку соціологів увага майже не приділялася, вочевидь, необхідно оптимізувати, зокрема, й інструментальну (методологічну) основу таких досліджень.

Можна стверджувати, що за допомогою діяльнісного підходу відбувається об'єктне поєднання в цілісний досліджуваний комплекс: місцевої еліти як одного з суб'єктів електоральних процесів; електорату як ще одного суб'єкта, який своєрідно перетворюється на об'єкт впливу з боку еліт; особливостей діяльнісних проявів еліти у виборчому процесі, в якому на увагу з боку дослідників заслуговують різні їх форми, котрі можуть бути позначені як соціальне позиціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зоткін А.О. «Леви» і «лиси» української політики. Про владну еліту. (Російською мовою) / А.О. Зоткін. – К.: «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2010. – 340 с.
2. Каган М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / М.С. Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
3. Литвиненко І.Ю. Структура діяльності як підґрунтя діяльнісного підходу в соціології // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ. Т. XI. Вип. 145. Серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2010.
4. Литвиненко І.Ю. Решение проблемы единичного субъекта в социологии с помощью системного подхода // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ. Т. XII. Вип. 179. Серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – С. 238–248.
5. Социологический энциклопедический словарь / Редактор-координатор академик РАН Г.В. Осипов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – 488 с.
6. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 560 с.
7. Катаєв С.Л. Сучасне українське суспільство: Навч. посібник / С.Л. Катаєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.